

Przyczyny administracyjnego usunięcia proboszcza według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku

W dniu 28 października 1965 roku ukazał się Dekret Soboru Watykańskiego II o pasterskich zadaniach Biskupów „Christus Dominus”, który zapoczątkował rewizję procedury mającej na celu przenoszenie i usuwanie proboszczów¹. Zniósł on dotychczasowy podział proboszczów na usuwalnych i nieusuwalnych i zalecił dalszą rewizję oraz uproszczenie tejże procedury². Ojcom Soboru przyświecał jeden cel: ułatwić biskupowi zaradzenie potrzebom dobra dusz wiernych powierzonych jego pasterskiej pieczy. Zaraz też, bo już 6 sierpnia 1966 roku Paweł VI wydał Motu proprio „Ecclesiae Sanctae”, gdzie umieszczono przepisy wykonawcze do Dekretu „Christus Dominus”. Zawarto w nim nakaz stosowania, do czasu wydania nowego Kodeksu, sposobu postępowania przy usuwaniu i przenoszeniu proboszczów, który do tej pory przewidziany był dla proboszczów usuwalnych³. Ostatecznym etapem jest rozwiązanie kwestii usuwania i przenoszenia proboszczów przez Kodeks Jana Pawła II. Dostosował on pracę duszpasterską Kościoła do nowych warunków, zrywając ze średniowiecznym systemem beneficjalnym. Parafia przestała być urzędem z określonymi dochodami, a stała się formą posługiwania wiernym. Procedura usunięcia lub przeniesienia ma obecnie charakter administracyjny, której przyczyną jest koniecz-

---

Ks. KRZYSZTOF DZIUB – prezbiter archidiecezji częstochowskiej, dr nauk prawnych, wykładowca prawa kanonicznego i prawa wyznaniowego w WSD i WIT, wykładowca prawa wyznaniowego na AJD, wikariusz sądowy Sądu Metropolitalnego w Częstochowie.

¹ CONCILIIUM VATICANUM II, *Decretum de pastoralibus officiis et ministeriis in Ecclesia „Christus Dominus”* (CD) 31, AAS 58 (1966), 689-690, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 251-252.

² Tamże.

³ PAULUS VI, *Motu proprio „Ecclesiae Sanctae”* (ES), 1, 20 § 1.

ność zaradzenia potrzebom duchowym wiernych. Niniejszy artykuł jest próbą całościowego ukazania przyczyn usunięcia proboszcza określonych przez Kodeks Jana Pawła II. Artykuł ten jest oparty na materiałach źródłowych, jakimi są: Kodeksy Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 roku, Dekret Kongregacji Konsystorialnej *Maxima cura* z dnia 20 VIII 1910 roku oraz dokumenty Soboru Watykańskiego II, jak również prawodawstwo posoborowe i schematy Kodeksu. Uwzględnione zostaną odpowiedzi Papieskiej Komisji do spraw Interpretacji Dokumentów Soboru Watykańskiego II dotyczące poruszanego tematu. Pozwolą one szerzej i dokładniej spojrzeć na proces kształtowania się norm prawnych obejmujących motyw administracyjnego usuwania proboszcza i spraw z nimi związanych. Dużą pomocą będzie odwołanie się do opracowań krajowych i zagranicznych związanych z tym tematem.

1. Główne zasady dotyczące usunięcia proboszcza

Kodeks Jana Pawła II utrzymał generalną zasadę obowiązującą już w Kodeksie z 1917 roku⁴, według której duchowny piastujący urząd proboszczowski powinien cieszyć się stałością⁵. Zasada ta była jednak różnie motywowana. Kanoniści przedsoborowi podkreślali przede wszystkim dwie racje przemawiające za stałością na stanowisku proboszczowskim. Pierwszą racją było dobro Kościoła, ale spostrzegane w pewnym sensie poprzez dobro osobiste proboszcza. Zdawano sobie sprawę z faktu, że wypełnianie zadań pasterskich jest połączone z licznymi trudnościami. Prawodawca zatem, aby zachęcić duchownego do podjęcia trudnych obowiązków proboszczowskich, oprócz prawa do utrzymania chciał mu zapewnić trwałość na urzędzie. Drugą racją było dobro samej parafii. Prowadzenie działalności pasterskiej wymaga bowiem doświadczenia, a także poznania swoich wiernych, czego nie da się osiągnąć bez dłuższego przebywania w tej samej wspólnoty. Z drugiej strony komentatorzy Kodeksu pio-benedyktyńskiego zauważali, że zbyt długie przebywanie proboszcza w tej samej parafii może przynieść jej szkodę. Przewidywano ją na przykład w wypadku podeszłego wieku proboszcza, jego długotrwałej choroby czy też zaniedbań z jego strony⁶.

⁴ KPK 1917, kan. 454 § 1.

⁵ KPK 1983, kan. 522.

⁶ E. SZTAFFROWSKI, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, t. I, Warszawa 1976, 414; J. KRZEMIENIECKI, *Procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, kan. 2142-2194, Kraków 1925, 77.

W związku z tym Kodeks z 1917 roku zastrzegł, że stałość na stanowisku proboszczowski posiada charakter względny⁷. Dla zabezpieczenia się przed szkodliwym wpływem instytucji trwałości proboszcza na urzędzie dla parafii prawodawstwo pio-benedyktynskie wprowadziło podział proboszczów na usuwalnych i nieusuwalnych⁸. Proboszczowie więc na podstawie prawa generalnie otrzymali jednakową stałość, nie-naruszalność, ale mimo tego byli łatwiej lub trudniej usuwalni. Sobór Watykański II wprowadził nowe kryterium stałości proboszcza. Według Dekretu soborowego o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele proboszczowi przysługuje taka stałość na urzędzie, jakiej wymaga dobro wiernych⁹. W przekonaniu Szafrrowskiego w takim rozwiązaniu soborowym wyraża się zaufanie i do proboszcza, którego nie będzie trzeba już zachęcać do aktywności przez gwarantowanie mu nieusuwalności, i do biskupa, ufając, że będzie potrafił właściwie ocenić dobro dusz i zagwarantować realizację uprawnień proboszcza¹⁰.

Stałość na urzędzie proboszczowskim nie może uniemożliwić biskupowi troski o zapewnienie wiernym dobra duchowego. W tych wypadkach, gdy aktywność duszpasterska proboszcza nie gwarantuje realizacji dobra wiernych, prawodawca powszechny upoważnia biskupa diecezjalnego do usunięcia proboszcza. Przyczyny, które powodują usunięcie proboszcza wymienione zostały ogólnie w kan. 1740. Kanon ten podaje dwie główne zasady, w oparciu o które proboszcz może być usunięty ze swego urzędu. Chodzi tu mianowicie o takie przyczyny, które sprawiają, że jego posługa jest szkodliwa lub przynajmniej bezowocna. W następnym kanonie wylicza się przykładowo przyczyny szkodliwej lub bezowocnej posługi proboszcza, ułatwiając zrozumienie kan. 1740. Wynika więc z tego, że te dwa kanony 1740 i 1741 są ze sobą nierozzerwalnie związane. Pierwszy z nich daje zasady ogólne, pozwalające zrozumieć określone przykłady zachowań szkodliwych lub nieefektywnych, drugi zaś pozwala lepiej pojąć zasady ogólne, w oparciu o które mogą być tworzone jeszcze inne przyczyny uprawniające biskupa do usunięcia proboszcza. Posługa proboszcza jest szkodliwa, gdy

⁷ KPK 1917, kan. 454 § 1: „[...] quod tamen non impedit quominus omnes ab ea removeri queant ad normam iuris”.

⁸ Tamże, kan. 454 § 2: „At non omnes parochii eandem obtinent stabilitatem; qui maiore gaudent, inamovibiles; qui minore, amovibiles appellari solent”.

⁹ CD 31, AAS 58 (1966), 689-690, SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 251-252.

¹⁰ E. SZAFRROWSKI, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, 416.

proboszcz źle troszczy się o parafię, przekraczając swoje kompetencje bądź dopuszczając się zaniechań w działaniu. Jest ona zaś nieskuteczna, bezowocna, gdy nie przynosi pożytku wiernym lub proboszcz realizuje program duszpasterski, dobierając niewłaściwe środki¹¹. Według Coccopalmerio prawodawca powszechny niezbyt szczęśliwie określił działalność proboszcza, używając w kan. 1740 terminu „ministerium”. Pojęcie to oznacza bowiem służbę, a ona zawsze jest czymś dobrym i skutecznym. Trudno jest więc zrozumieć, jak służba może być szkodliwa bądź nieskuteczna. Według jego przekonania pojęcie „ministerium” powinno zostać zastąpione pojęciem „activitas”¹². Należy zauważyć, że w trakcie prac nad przygotowaniem nowego Kodeksu prawa kanonicznego pojawiły się wątpliwości, czy wprowadzać bezskuteczność działań proboszcza jako okoliczność uprawniającą biskupa do jego usunięcia. Uważano, że da to biskupowi okazję do samowolnego osądu pracy proboszcza. Proponowano zatem usunięcie tej przyczyny. Nie przyjęto jednak tej propozycji, twierdząc, że nie może być odebrana biskupowi możliwość interweniowania w przypadkach, gdy posługa jakiegoś proboszcza byłaby rzeczywiście nieskuteczna¹³.

Szkodliwość bądź bezowocność posługiwania w myśl kan. 1740 może wystąpić bez ciężkiej winy proboszcza, mimo braku zaniechań ze strony proboszcza, a także wtedy, gdy proboszcz jest subiektywnie gorliwy¹⁴. Takie rozumienie szkodliwości lub bezowocności posługi proboszcza wynika ze sformułowania użytego w treści kanonu 1740: „etiam citra gravem ipsius culpam”¹⁵. Konsultorzy w czasie fazy przygotowań treści powyższego kanonu zaproponowali, aby w miejsce tego stwierdzenia wstawić inne: „questione culpae non attenta”. Sądono, że przez to wyakcentuje się w sposób bardziej wyrazisty, iż przyczyną usunięcia jest w istocie dobro dusz. Po rozważeniu tych dwóch wyrażań uznano ostatecznie, że sens ich jest taki sam i nie dokonano zmiany¹⁶. W opinii Coccopalmerio taka zmiana byłaby jednak bardzo korzystna,

¹¹ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia*, Roma 1991, 247.

¹² Tamże 3, 247.

¹³ „Communications” 11 (1979), 287.

¹⁴ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Doczesne dobra Kościoła, Sankcje w Kościele, Procesy*, t. 4, Olsztyn 1990, 395.

¹⁵ Takiego sformułowania używał także Kodeks z 1917 roku mówiąc o przyczynach uprawniających do użycia procesu administracyjnego mającego na celu usunięcie proboszcza z urzędu. Por. KPK 1917, kan. 2147 § 1.

¹⁶ „Communications” 11 (1979), 287.

bo w wyrażeniu „*questione culpaе non attenta*” unika się stopniowania winy proboszcza. W konsekwencji taka zmiana ukazałaby lepiej, że szkodliwość bądź bezowocność posługi proboszcza nie musi być skutkiem jakiegokolwiek jego winy, ani ciężkiej, ani lekkiej¹⁷.

Nie jest rzeczą konieczną do usunięcia proboszcza, aby jego posługa była szkodliwa we wszystkich jej aspektach. Wystarczy, że szkodliwość dotyczy tylko jakiegoś aspektu posługi proboszczowskiej. Musi to być jednak ważna część jego posługi, np. posługa Słowa Bożego. Jak sądzi Coccopalmerio biskup miałby prawo usunąć proboszcza tylko wtedy, gdyby taka szkodliwość miała charakter stały¹⁸. Co się zaś tyczy bezowocności posługi proboszcza Coccopalmerio jest zdania, że usunięcie proboszcza mogłoby nastąpić tylko wtedy, gdyby dotyczyła ona całej jego posługi i miała charakter stały¹⁹.

W czasie prac nad nowym KPK zwracano uwagę na zachowanie naturalnej i kanonicznej słuszności w trakcie stosowania prawa kanonicznego. Na ten aspekt zwracał uwagę także dekret Soboru Watykańskiego II o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele²⁰. Dlatego pojawiły się sugestie, aby obwarować prawo biskupa do usunięcia proboszcza z racji szkodliwości lub bezowocności jego posługi klauzulą: „*servata quidem naturali et canonica aequitate*”. Konsultorzy jednak nie przyjęli tej propozycji, motywując to tym, że w kanonie są wymienione przyczyny, na podstawie których proboszcz może być zgodnie z prawem usunięty. Cel tej procedury jest przewidziany przez prawo i nie sprzeciwia się naturalnej i kanonicznej słuszności²¹.

2. Przyczyny konkretne

Kodeks Jana Pawła II w kan. 1741 wymienia pięć przyczyn, które nie wyczerpują jednak katalogu okoliczności uprawniających do usunięcia proboszcza z urzędu. Demonstrują one w sposób konkretny, co to znaczy, że posługa może być szkodliwa bądź bezowocna. Zanim przejdziemy do analizy powyższego kanonu należy zauważyć, że nie jest ona wiernym powtórzeniem rozwiązań zawartych w kodeksie pio-benedyck-

¹⁷ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia* 6, 249.

¹⁸ Tamże, 248.

¹⁹ Tamże, 251-252.

²⁰ CD 31, AAS 58 (1966), 689-690, SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 251-252.

²¹ „*Communications*” 11 (1979), 287.

tyńskim²². Obecny bowiem kanon opuszcza dwie przyczyny przewidywane przez Kodeks z 1917 roku, a mianowicie: nienawiść ludu i prawdopodobieństwo ukrytej zbrodni. W ich miejsce wprowadza się dwie nowe przyczyny, niewystępujące w poprzednim Kodeksie. Wszystkie obecnie występujące przyczyny są możliwe do udowodnienia na forum zewnętrznym i nie stanowią przedmiotu prawa karnego²³.

W Schemacie „De modo procedendi pro tutela iurium seu de processibus” z 1976 roku, w tekście wstępnym do dzisiejszego kanonu 1741, proponowano uwzględnienie wyrażenia podkreślającego, że mają to być „iustae causae...”²⁴. W czasie dyskusji zaproponowano, aby w miejsce „iustae” wstawić określenie „graves”²⁵. Ostatecznie pominięto jakiegokolwiek określenie, przyjmując, że kwalifikacje przyczyn podaje wystarczająco kanon poprzedni, określający ogólne zasady uprawniające do usunięcia proboszcza²⁶. Według tej koncepcji nie zwraca się więc uwagi na kwalifikacje przyczyn, ale na skutek, jaki powodują. Zawsze muszą wywoływać szkodliwość bądź bezowocność posługi proboszcza. Wydaje się jednak, że w myśl kan. 193 § 1 Kodeksu Jana Pawła II do usunięcia proboszcza wymagane są jednak przyczyny poważne. Wedle dyspozycji zawartej w tym paragrafie kan. 193 do usunięcia z urzędu nadanego na czas nieokreślony żąda się poważnych przyczyn. Za taką właśnie kwalifikacją przyczyn opowiada się także większość autorów. Zaznacza się, że nie może tu chodzić o przestępstwo w rozumieniu kan. 1311 i 1321 Kodeksu z 1983 roku²⁷.

²² KPK 1917, kan. 2147 § 2.

²³ L. CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico – pastorale*, t. 2, Napoli 1988, 794. Por. P. D’OSTILIO – F. FEDERICO, *De Procedura in parochis amovendis vel transferendis*, w: *Commento al. Codice di diritto canonico*, ed. P.V. Pinto, Roma 1985, 1001.

²⁴ „Communicationes” 11 (1979), 288.

²⁵ Jeden z konsultorów zauważył, że chodzi o takie przyczyny, które wymagają dekretu usunięcia. Wiele z nich jest ciężkich, ale mogą być i takie, które nie są ciężkie. Por. tamże, 288.

²⁶ W Schemacie z 1976 był to kan. 436. Por. tamże, 288.

²⁷ Niektórzy komentatorzy zwracają uwagę na sprzeczność w kan. 193, który w § 1 mówi o usunięciu z urzędu na skutek poważnych przyczyn, a w § 3 o usunięciu z powodu słusznej przyczyny. Racje mają prawdopodobnie ci, którzy przyjmują, że do proboszcza odnosi się kan. 193 § 1 który mówi o urzędzie nadanym na czas nieokreślony a takim jest urząd proboszczowski w myśl kan. 522. Por. P. D’OSTILIO – F. FEDERICO, *De Procedura in parochis amovendis vel transferendis*, 1001; D. MOGAVERO, *Il parroco e i sacerdoti collaboratori*, w: *Le parrocchia e le sue strutture*, ed. A. Longhitano, Bologna 1987, 142; A. LAURO, *I procedimenti speciali nel diritto canonico*,

Pierwszą przyczyną wymienioną w kan. 1741 jest taki sposób postępowania proboszcza, który przynosi kościelnej wspólnotie poważną szkodę lub powoduje w niej zamieszanie²⁸. Jest ona zupełnie nowa. Nie przewidywano jej bowiem w Kodeksie z 1917 roku. Pojawiła się dopiero w Schemacie z 1976 roku. W sposób szczególny koncentruje ona uwagę na działaniu proboszcza. Wyrażenie „modus agendi” użyte w punkcie 1 kan. 1741 KPK z 1983 roku jest bowiem bardzo szerokie. Nie odnosi się tylko i wyłącznie do posługi proboszcza – uważa Coccopalmerio – ale obejmuje całe jego postępowanie, także życie codzienne, rozmowy i poglądy²⁹. Jedynym warunkiem określonym przez prawodawcę odnośnie do sposobu działania proboszcza jest wymóg, aby to działanie przynosiło poważną szkodę lub zamieszanie we wspólnotie kościelnej³⁰. Według Coccopalmerio użyte przez prawodawcę pojęcia „szkoda” i „zamieszanie” opisują w istocie rzeczy tę samą rzeczywistość: naruszenia wspólnoty kościelnej. Można jednak przyjąć, że pojęcie „poważna szkoda” oznacza umyślne naruszenie wspólnoty kościelnej, a pojęcie „zamieszanie” oznacza niebezpieczeństwo osłabienia wspólnoty. Według tegoż autora pojęcie „zamieszanie” może oznaczać także postępowanie proboszcza, które powoduje niezrozumienie działań władzy kościelnej lub brak należnego jej szacunku³¹. Chodziłoby tu o sytuację, w której proboszcz kontestuje, poddaje w wątpliwość rozporządzenia władzy kościelnej³². W czasie dyskusji nad Schematem z 1976 roku zwrócono uwagę, aby przyczyna, o której mowa w punkcie 1 kan. 1741 Kodeksu z 1983 roku nie była zbyt szeroko ujęta, co mogłoby dawać

Città del Vaticano 1992, 305; M. MORGANTE, *Le parrocchia nel Codice di diritto canonico, Commento giuridico – pastorale*, Milano 1995, 153; P. URSO, *La struttura interna delle Chiese particolari*, w: *Il Diritto nel mistero della Chiesa, Il popolo di Dio*, t. 2, Roma 1990, 489.

²⁸ KPK 1983, kan. 1741, n. 1: „modus agendi qui ecclesiae communioni grave detrimentum vel perturbationem afferat.”

²⁹ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia*, 252.

³⁰ Kodeks nie precyzuje o jaką szkodę chodzi. Pieronek uważa, że ma to być poważna szkoda duchowa. Por. T. PIERONEK, *Administracyjne usunięcie lub przeniesienie proboszcza*, „Prawo Kanoniczne” 32 (1989) 1-2, 30.

³¹ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia*, 253.

³² Słowo *contestatio* pojawiło się w czasie dyskusji nad schematem z 1976 roku. Por. „Communications” 11 (1979), 288; Według Coccopalmerio słowo to pochodzi z języka potocznego i wyraża ono sposób działania proboszcza, który nie jest tak ciężki, by spowodował szkodę dla wspólnoty, ale wywołuje różnicę zdań wśród wiernych. Por. F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia* 12, 253.

okazje do nadużyć³³. Uznano jednocześnie, że w obliczu licznych przypadków sprzeciwów, kwestionowania w Kościele rozporządzeń prawowitej władzy trzeba zdecydowanie bronić dobra wspólnoty kościelnej³⁴.

Pośród przyczyn, które mogą wywołać zamieszanie bądź przynieść wspólnocie kościelnej poważną szkodę, wymienia się w nauce prawa kanonicznego: zaangażowanie proboszcza po stronie jakiejś partii politycznej, a zwłaszcza prowadzącej działalność przeciwną Kościołowi³⁵, laicki, gorszący lub odbiegający od ogólnie przyjętych norm styl życia proboszcza³⁶ bądź spowodowanie przez niego skłócenie parafian³⁷. Wydaje się, że przyczyną taką mogą być także samowolnie dokonywane zmiany w elementach istotnych liturgii eucharystycznej. Zdaje się to wynikać z słów Jana Pawła II, który nazywa takie działania „zdradą jedności”³⁸. Papież podkreśla, że czynności liturgiczne nie są czynnościami prywatnymi, lecz należą do całego Kościoła. „Dlatego nie wolno nikomu, ani kapłanowi, ani jakiegokolwiek grupie niczego dodawać z niej ujmować lub w niej zmieniać”³⁹. Papież przypomina, że takich działań nie należy tolerować, albowiem są to działania poważnie szkodzące dobru wspólnoty kościelnej⁴⁰.

Zdaniem Dubrowskiego nie mogą stanowić podstawy do usunięcia z urzędu te działania proboszcza powodujące poważną szkodę lub za-

³³ „Communicationes” 11 (1979), 288: „Circa causam de qua in n. 1 nonnulli dixerunt esse nimis amplam ita ut occasione dare possit abusibus”.

³⁴ Tamże, 288.

³⁵ J. KRUKOWSKI, *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985, 165.

³⁶ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Doczesne dobra Kościoła, Sankcje w Kościele, Procesy*, 396.

³⁷ T. PIERONEK, *Administracyjne usunięcie lub przeniesienie proboszcza*, „Prawo Kanoniczne” 32 (1989) 1-2, 30.

³⁸ *List apostolski Jana Pawła II*, „*Dominicae Cenaе*”, z dnia 24. II. 1980 r., w: *Listy pasterskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1997, 397: „Nie można uważać siebie za „właściciela”, który dowolnie dysponuje tekstem liturgicznym i całym najświętszym obrzędem jako swoją własnością i nadaje mu kształt osobisty i dowolny. Może się to wydawać bardziej efektowne, może nawet bardziej odpowiadać subiektywnej pobożności, jednakże obiektywnie jest zawsze zdradą jedności, która się w tym Sakramencie jedności nade wszystko winna wyrażać”.

³⁹ *List apostolski Jana Pawła II*, „*Vicesimus quintus annus*”, z dnia 4. XII. 1988 r., w: *Listy pasterskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, 431.

⁴⁰ Tamże, 434, 437. Na Konieczność posłuszeństwa w tej dziedzinie zwróciła uwagę także Kongregacja ds. Duchowieństwa w opublikowanym 31 stycznia 1994 roku *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*. Por. *Dyrektorium* 62.

mieszanie, które mieszczą się w kategorii przestępstw przewidzianych przez Kodeks Jana Pawła II w kan. 1364-1398. W następstwie tych przestępstw powinno nastąpić pozbawienie urzędu, które ma charakter kary i dokonuje się na drodze procesu karnego⁴¹. Niektóre z wyżej wymienionych kanonów wprost przewidują pozbawienie urzędu⁴². Nie może tu też chodzić o tych proboszczów, którzy publicznie odstąpili od wiary katolickiej lub wspólnoty z Kościołem, gdyż w myśl kan. 194 § 1 i § 2 zostają oni usunięci z urzędu na mocy samego prawa. Kompetentna władza powinna stwierdzić tylko zaistnienie faktu. Nie ma tu potrzeby stosowania procedury usunięcia z urzędu.

Prawodawca odnośnie do tej przyczyny nie żąda wcześniejszego upomnienia proboszcza, aby móc uruchomić proces administracyjnego usunięcia go z urzędu. W przekonaniu Dubrowskiego roztropniej byłoby jednak wpieryw wezwać proboszcza do zaniechania działań przynoszących wspólnocie parafialnej poważną szkodę lub zamieszanie⁴³.

Drugą przyczyną kanoniczną uprawniającą do administracyjnego usunięcia z urzędu jest: jego nieudolność albo trwała choroba umysłowa lub fizyczna, która czyni proboszcza nieużytecznym w wypełnianiu jego zadań⁴⁴. Przyczyna ta była przewidywana już w ustawodawstwie przedkodeksowym⁴⁵, a także w poprzednim Kodeksie, chociaż z pewnymi modyfikacjami. Kodeks z 1917 roku zawierał bowiem klauzulę, która obligowała biskupa do zabezpieczenia w takim przypadku dobra wiernych przez wikariusza pomocnika, a dopiero gdy to było niemożliwe, mógł on usunąć proboszcza⁴⁶.

⁴¹ S. DUBROWSKY, *De procedura in parochis amovendis vel transferendis*, w: *Commentario exegetico al Código de derecho canónico*, t. IV/2, Pamplona 1996, 2170; A. LAURO, *I procedimenti speciali nel diritto canonico*, 305.

⁴² Karę taką przewidują następujące kanony Kodeksu Jana Pawła II: 1364 § 1, 1387, 1389, 1394 § 1, 1396 i 1397.

⁴³ S. DUBROWSKY, *De procedura in parochis amovendis vel transferendis*, 2170.

⁴⁴ KPK 1983, kan. 1741, n. 2: „imperitia aut permanens mentis vel corporis infirmitas, quae parochum suis muneribus utiliter obeundis imparem reddunt”.

⁴⁵ MC, kan. 1, n. 1-3: „insania, a qua ex peritorum sententiae perfecte et sine relabendi periculo sanus fieri non posse videatur; aut ob. quam parochii existimatio et auctoritas, etiamsi convaluerit, eam pene populum fecerit iacturem, ut noxium iudicetur eumdem in officio retinere. Imperitia et ignorantia quae paroeciae rectorem imparem reddat suis sacris officiis. Surditas, caecitas et alia quaelibet animae et corporis infirmities, quae necessarii curae animarum officiis imparem in perpetuum vel etiam per diuturnum tempus sacerdotem reddant, nisi huic incommodo per coadiutorem vel vicarium occurri congrue possit”.

⁴⁶ KPK 1917, kan. 2147 § 2, n. 2: „Inperita vel permanens infirmitas mentis aut corporis, quae parochum suis muneribus rite obeundis imparem reddit, si, iudicio ordinarii,

Prawodawca wskazuje na dwie sytuacje, które czynią proboszcza nieużytecznym w wypełnianiu swoich zadań⁴⁷. Pierwszą z nich jest nieudolność. Według Krzemienieckiego chodzi tu o sposób działania proboszcza i niezdolność kierowania parafią⁴⁸. Brane jest tu pod uwagę postępowanie praktyczne proboszcza, zauważalne w wypełnianej przez niego posłudze. Nieudolność ta może być skutkiem braku wiedzy⁴⁹, należytego wychowania, braku roztropności w ocenie sytuacji, brak darów naturalnych oraz nieumiejętność głoszenia kazań i organizowania katechezy dla dzieci i młodzieży⁵⁰. Innymi specyficznymi przyczynami nieudolności, według Dubrowskiego, mogą być: nieidentyfikowanie się z kulturą, mentalnością, zwyczajami wiernych, niemożliwość porozumienia się z parafianami ustnie lub pisemnie bądź też niemożliwość poruszania się po parafii⁵¹. Romita zwraca uwagę, że nie chodzi tu jednak o trudności, które mogą wystąpić w początkowej fazie pełnienia obowiązków proboszczowskich w nowej wspólnotcie parafialnej, zwłaszcza gdy proboszcz jest młody⁵². Nieudolność ta może mieć zarówno charakter względny, jeżeli proboszcz nie może kierować jakąś konkretną parafią z powodu specjalnych warunków, z którymi nie może sobie poradzić, bądź bezwzględny, jeżeli proboszcz nie daje sobie rady w żadnej wspólnotcie kościelnej. Drugą okolicznością powodującą nieużyteczność może być choroba. Wchodzi tutaj w grę zarówno choroba

---

per vivarium adiutorem bono animarum prorideri naqueat ad normam can. 475”.

⁴⁷ Kodeks z 1917 roku stanowił: „[...] parochum suis munebus rite obeundis imparem reddit” wskazując na jakość działania proboszcza. (Por. KPK 1917, kan. 2147 § 2, n. 2) Obecny zaś Kodeks wydaje się kłaść nacisk na skutek oddziaływania proboszcza na wiernych. Na taki wniosek wskazuje użycie przez prawodawcę słowa „utiliter” w miejsce słowa „rite” zastosowanego przez Kodeks pio-benedyktyński. Por. KPK 1983, kan. 1741, n. 2.

⁴⁸ J. KRZEMIENIECKI, *Procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, kan. 2142 – 2194, 99.

⁴⁹ Dekret *Maxima cura* brak wiedzy wymieniał oddzielnie jako przyczynę usunięcia. (Por. MC, kan. 1, n. 2) Kodeks z 1917 roku nie wyakcentował już braku wiedzy. (Por. KPK 1917, kan. 2147 § 2, n. 2) Wydaje się, że pominięto to rozróżnienie dlatego, że brak wiedzy potraktowano jako przyczynę nieudolności. Por. J. KRZEMIENIECKI, *Procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, kan. 2142-2194, 99; J. KRUKOWSKI, *Administracja w Kościele*, 166.

⁵⁰ J. KRUKOWSKI, *Administracja w Kościele*, 166; T. PIERONEK, *Administracyjne usunięcie lub przeniesienie proboszcza*, „Prawo Kanoniczne” 32 (1989) 1-2, 30.

⁵¹ S. DUBROWSKI, *De procedura in parochis amovendis vel transferendis*, 2170.

⁵² F. ROMITA, *De parochorum amotione post Concilium Varticanium II*, w. *Studi di diritto canonico*, ed. Marcello Magliocchetti, t. 3, Roma 1979, 981.

psychiczna, jak i fizyczna. Ustawodawstwo przedkodeksowe wymieniało konkretne choroby umysłowe bądź fizyczne: szaleństwo, głuchotę, ślepotę⁵³. Kodeks z 1917 roku pominął te wyliczenia, używając sformułowania ogólniejszego⁵⁴. W nauce prawa kanonicznego przyjmuje się obecnie, że choroba umysłowa to choroba natury psychicznej pozabawiająca używania rozumu, np.: schizofrenia, mitomania, obłąkanie. Choroba fizyczna zaś to różnego rodzaju kalectwa bądź inna choroba, która wymaga stałej i długotrwałej kuracji⁵⁵. Sytuacja ta nie wpływa z winy proboszcza, mimo to może spowodować szkodę duchową u wiernych. Aby jednak proboszcz mógł być usunięty z urzędu, stan ten powinien charakteryzować się określonymi cechami. Po pierwsze musi być trwały. Nie oznacza to jednak, że choroba musi być stała. Wystarczy, aby trwała przez długi czas. Na takie rozumienie stanu chorobowego proboszcza wskazywał Dekret „*Maxima cura*”⁵⁶. W literaturze kanonistycznej przyjmuje się, że powinien on trwać przeciętnie rok⁵⁷. Ocena stanu chorobowego proboszcza należy do biskupa. Chociaż nie jest on zobowiązany do skorzystania z opinii lekarzy, wydaje się jednak, że powinien to zrobić⁵⁸. W takich przypadkach biegłych należałoby powoływać według wymogów prawa procesowego⁵⁹. Drugi warunek postawiony przez prawodawcę powszechnego jest taki, iż stan ten powinien powodować nieużyteczność posługi proboszcza. Warunek ten odnosi się tak do stanu wywołanego chorobą, jak i do stanu wywołanego nieudolnością. Dubrowski sądzi, że nieużyteczność ta będzie się wy-

⁵³ MC, kan. 1, n. 1, n. 3.

⁵⁴ KPK 1917, kan. 2147 §2, n. 2.

⁵⁵ J. KRUKOWSKI, *Sprawiedliwość administracyjna w Kościele*, Lublin 1985, 166.

⁵⁶ MC, kan. 1, n. 3.

⁵⁷ Wniosek, że choroba, aby została uznana za trwałą musi trwać przeciętnie rok czasu wysuwano na podstawie określenia ogólnego *per tempus diuturnum* występującego w Dekrecie *Maxima cura*, w kan. 1. n. 3. Kodeks z 1917 roku pominął to wyrażenie, łągając w ten sposób postanowienie Dekretu *Maxima cura*. Wobec tego Krzemieniecki (*Procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, kan. 2142-2194, 103) uważa, że śmiało można twierdzić, iż najwcześniej po upływie roku czasu można uznać chorobę za trwałą. Wydaje się, że i obecnie można przyjąć taki sam interwał czasowy jako wymagany do uznania choroby za trwałą, ponieważ Kodeks Jana Pawła II w ten sam sposób jak Kodeks pio-benedyktyński określa chorobę proboszcza. Poza tym nie precyzuje jaki przedział czasowy objęty jest terminem *permanens*.

⁵⁸ J. KRUKOWSKI, *Administracja w Kościele*, 166. Krzemieniecki (*Procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, kan. 2142-2194, 103) słusznie zauważa, że opinia ta potrzebna byłaby w razie rekursu od dekretu usunięcia.

⁵⁹ KPK 1983, kan. 1574-1581.

rażała w niewypełnianiu fundamentalnych obowiązków proboszczowskich określonych w kan. 519, 528-530, 532-535. Nie może tu jednak chodzić o taki sposób zaniedbań tych obowiązków, jak to przewiduje kan. 1741, n. 4-5⁶⁰. Natomiast Coccopalmerio uważa, że samo pojęcie „użyteczność” jest nazbyt abstrakcyjne i osąd o użyteczności bądź nieużyteczności należy wydawać biorąc pod uwagę przypadki konkretne⁶¹. Nie ma wątpliwości, że osąd ten należy do biskupa. Według Krukowskiego biskup, dokonując takiego osądu, powinien jednak wziąć pod uwagę zarówno stopień niezdolności proboszcza do spełniania swoich zadań, jak i potrzeby danej parafii. Można bowiem zaradzić sytuacji przez taki podział obowiązków między proboszcza i wikariusza, chodzi oczywiście o parafię, gdzie takowy jest, że własny pasterz parafii będzie zdolny spełnić powierzone mu zadania użytecznie⁶².

Kolejną kanoniczną przyczyną jest utrata dobrego imienia u uczciwych i poważnych parafian lub niechęć do proboszcza, które według przewidywań szybko nie ustaną⁶³. Przyczyna ta w swej treści łączy normy, które do tej pory były zawarte w dekrete „Maxima cura” i Kodeksie z 1917 roku⁶⁴. Kodeks Jana Pawła II uprościł to zagadnienie. Obecnie nie wspomina się już bowiem o przypadku ukrytej zbrodni i nie dokonuje się szczegółowych wyliczeń okoliczności, które mogą spowodować utratę dobrego imienia.

Prawodawca rozróżnił dwie sytuacje ogólne: utratę przez proboszcza dobrego imienia i awersję w stosunku do niego. Pierwsza sytuacja jest natury obiektywnej, ponieważ jest skutkiem działania proboszcza lub zaniechania działania, i tylko on jest winny, że ludzie przestają go poważać⁶⁵. Poprzedni Kodeks wymieniał konkretne źródła utraty dobrego imienia. Był to: lekkomyślny tryb życia pasterza wspólnoty parafialnej, czyn występny popełniony wcześniej, a teraz ujawniony, występne zachowanie domowników lub krewnych, którzy z nim mieszkają⁶⁶. Prawodawca zapewne celowo milczy obecnie o tych przyczynach, bo celem tej regulacji prawnej nie jest karanie proboszcza, ale zabezpiecze-

⁶⁰ S. DUBROWSKY, *De procedura in parochis amovendis vel transferendis*, 2170.

⁶¹ F. COCCOPALMERIO, *De paroecia*, 254.

⁶² J. KRUKOWSKI, *Administracja w Kościele*, 167.

⁶³ KPK 1983, kan. 1741, n. 3: „bonae existimationis amissio penes probos et graves paroecianos vel aversio in parochum, quae praevideantur non brevi cessaturae”.

⁶⁴ MC, kan. 1, n. 4-6; KPK 1917, kan. 2147 § 2, n. 2-4.

⁶⁵ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia*, 258.

⁶⁶ KPK 1917, kan. 2147 § 2, n. 3.

nie dobra wiernych, uważa Krukowski⁶⁷. Niemniej jednak dalej mogą one stanowić przyczynę utraty dobrego imienia przez proboszcza⁶⁸. Aby proboszcz mógł być usunięty z urzędu na podstawie tej przyczyny, powinien utracić dobre imię u uczciwych i poważnych parafian. Wymóg ten został postawiony w czasie dyskusji nad Schematem „De modo procedendi pro tutela iurium seu de processibus”, odbytej 17 maja 1979 roku. Konsultorzy, żądając umieszczenia tego zapisu, wskazywali na konieczność wykluczenia przypadków niechęci celowo wzbudzonej⁶⁹. Uczciwi parafianie to wszyscy ci, którzy w swoim życiu nie posługują się kłamstwem, zaś poważnymi nazywamy tych, którzy są rozważni w wydawaniu opinii negatywnych i nie wydają pochopnych sądów⁷⁰. Zatem chodzi tutaj prawodawcy o tych członków wspólnoty parafialnej, którzy potrafią rozpoznać niewłaściwe postępowanie proboszcza, jeżeli się go faktycznie dopuścił i jest ono parafianom znane⁷¹. Utrata dobrego imienia nie będzie powodem do usunięcia, jeśli nie będzie to przeszkadzało w wypełnianej przez niego posłudze. Musi zachodzić więc ścisły związek między nieakceptowaniem osoby proboszcza i nieprzyjmowaniem jego posługi⁷².

Druga okoliczność, czyli niechęć w stosunku do proboszcza, została uwzględniona dopiero w Schemacie z 1976 roku. W czasie dyskusji nad powyższym Schematem, odbytej 17 maja 1979 roku, jeden z konsultorów zaproponował jej pominięcie. Postulat ten odrzucono, albowiem dostrzeżono, że także ta okoliczność może spowodować bezowocność posługi proboszcza⁷³. Niechęć, wywołując rozdźwięk między wspólnotą a proboszczem, powoduje brak skuteczności w jego pasterskiej posłudze⁷⁴.

⁶⁷ J. KRUKOWSKI, *Administracja w Kościele*, 167.

⁶⁸ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia*, 259.

⁶⁹ „Communicaciones” 11 (1979), 288. Formuła *penes probos et graves viros* istniała w Dekrecie *Maxima cura* w kan. 1, n. 5 oraz w Kodeksie z 1917 roku w kan. 2147 § 2, n. 3. W aktualnie obowiązującym prawodawstwie pojęcie *viros* zastąpiono pojęciem *parocianos*. Zmiana ta wskazuje, że obecnie bierze się pod uwagę także opinię kobiet, a nie tylko, jak to miało miejsce w przeszłości, opinię mężczyzn. Por. F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia* 19, 258.

⁷⁰ P. LUDVICUS – I. FAFANI, *De iure parochorum ad normam Codicis Iuris Canonici*, Rovigo 1954, 141; F. Coccopalmerio, *De Paroecia*, 258.

⁷¹ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia*, 258.

⁷² Tamże, 257.

⁷³ „Communicaciones” 11 (1979), 288: „Consultores non idem sentiunt, quia aversio est causa sterilitatis ministerii parochii”.

⁷⁴ F. ROMITA, *De parochorum amotione, translatione et renuntiatione iuxta Vaticana*

W trakcie dyskusji nad Schematem z 1976 roku podkreślano, że niechęć do proboszcza obejmuje swoim zakresem także zjawisko „nienawiści ludu” przewidywane w ustawodawstwie kodeksowym⁷⁵. Niechęć w stosunku do proboszcza może się rodzić z racji obiektywnych lub czysto subiektywnych. Powodem obiektywnym niechęci może być postępowanie proboszcza. Racjami zaś czysto subiektywnymi rodzącej się awersji wobec niego mogą być: zawiść, plotki czy okoliczności niezależne od proboszcza, np. brzydota fizyczna⁷⁶. Obecny Kodeks nie rozstrzyga kwestii, czy niechęć do proboszcza ma być powszechna czy wystarczy partykularna. Można więc przyjąć, że obowiązuje tu kryterium wprowadzone przez Kodeks z 1917 roku, według którego nie musiała ona być powszechna⁷⁷. Z drugiej strony nie chodzi tu o niechęć tylko pewnej wąskiej grupy ludzi bądź kilku rodzin, bo Kodeks z 1917 roku nie mówił o awersji częściowej, partykularnej, lecz o niepowszechnej⁷⁸. Zapis ten istniał jeszcze w Schemacie „De modo procedendi pro tutela iurium seu de processibus” z 1976 roku⁷⁹. Został on usunięty dopiero w czasie dyskusji nad powyższym Schematem⁸⁰.

Kończąc temat utraty dobrego imienia i awersji w stosunku do proboszcza, należy zwrócić uwagę na jeszcze dwie kwestie. Po pierwsze na fakt, że w każdej parafii znajdują się ludzie, którzy będą przeciwni proboszczowi. Taka okoliczność nie może stanowić podstawy do jego usunięcia⁸¹. Nigdy

---

num II, „Monitor Ecclesiasticus” 94 (1968), 440; TENZE, *De parochorum amontione post Concilium Vaticanum II*, w: *Studi di diritto canonico*, ed. M. Magliocchetti, t. 3, Roma 1979, 981-982.

⁷⁵ „Communicaciones” 11 (1979), 288. Pojęcie „nienawiść ludu” występowało zarówno w dekrete *Maxima cura* w kan. 1, n. 4, jak i w Kodeksie z 1917 roku w kan. 2147 § 2, n. 2. J. KRUKOWSKI (*Administracja w Kościele*, 165) uważa, że „nienawiść ludu” została zawarta w kan. 1741, n. 1. Jest to jednak zdanie odosobnione, którego nie potwierdza ani dyskusja nad schematem z 1976 roku, ani też nie znajduje uzasadnienia w literaturze kanonistycznej. Por. P. D’OSTILIO – F. FEDERICO, *De Procedura in parochis amovendis vel transferendis*, 1001; T. PIERONEK, *Administracyjne usunięcie lub przeniesienie proboszcza*, 31.

⁷⁶ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia*, 259.

⁷⁷ KPK 1917, kan. 2147 § 2, n. 2.

⁷⁸ J. ROSSI, *De paroecia iuxta Codicem Iuris canonici*, Roma 1923, 263.

⁷⁹ Schemat z 1976, kan. 437, n. 3: „bonae existimacionis amissio vel aversio christifidelium in parochum, quamvis iniustae et non universales, quae praevidentur non brevi cessaturae”.

⁸⁰ „Communicaciones” 11 (1979), 288. Konsultorzy nie podali jednak motywu, dla którego usunęli wyrażenie „quamvis iniustae et non universales”.

⁸¹ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia*, 260.

nie powinien zostać usunięty proboszcz, jeżeli awersja skierowana jest do urzędu proboszcza, a nie do osoby, i jeśli każdy następny proboszcz będzie niechętnie widziany przez wiernych. W takim razie usunięcie proboszcza nie spowoduje osiągnięcia żądanego przez prawodawcę celu, czyli zwiększenia skuteczności działań proboszcza⁸².

Po drugie do administracyjnego usunięcia proboszcza z urzędu można przystąpić tylko wtedy, gdy według roztropnych przewidywać utrata dobrego imienia lub awersja szybko nie ustaną. Prawodawca nie określa jednak, jaki interwał czasowy należy brać pod uwagę. Według zdania większości dawnych kanonistów okres ten powinien trwać dłużej niż sześć miesięcy⁸³. Coccopalmerio zwraca uwagę, że ten wymóg może odnosić się tylko do awersji, bo utrata dobrego imienia cechuje się pewną stałością⁸⁴.

Przedostatnią przyczyną kanoniczną uprawniającą do usunięcia proboszcza jest poważne zaniedbanie lub naruszenie obowiązków parafialnych, które trwa mimo upomnienia⁸⁵. Przyczyna ta w odniesieniu do poprzedniego Kodeksu jest zupełnie nowa. Jej pojawienie się według D’Ostilio i Federico jest skutkiem nieuwzględnienia w Kodeksie Jana Pawła II osobnego tytułu traktującego o zaniedbaniu obowiązków parafialnych⁸⁶. Potrzebę uwzględnienia tej przyczyny dostrzeżono dopiero w czasie dyskusji nad Schematem z 1976 roku, odbytej 17 maja 1979 roku⁸⁷. Według Coccopalmerio użyte przez prawodawcę pojęcia „zaniedbanie” i „naruszenie” opisują w istocie tę samą rzeczywistość: naruszenie przez proboszcza obowiązków parafialnych⁸⁸. W przypadku zaniedbania proboszcz zaprzestał wykonywać obowiązki, które są mu

⁸² Tamże, 259.

⁸³ J. KRZEMIENIECKI, *Procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, kan. 2142-2194, 111; P. LUDVICUS – I. FANFANI, *De iure parochorum ad normam Codicis Iuris Canonici*, 140; F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne*, t. 3, Opole 1958, 321.

⁸⁴ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia* 28, 260.

⁸⁵ KPK 1983, kan. 1741, n. 4: „gravis neglectus vel violatio officiorum paroecialium quae post monitionem persistat”.

⁸⁶ P. D’OSTILIO – F. FEDERICO, *De Procedura in parochis amovendis vel transferendis*, 1000.

⁸⁷ „Communicationes” 11 (1979), 289: „Ex suggestione alicuius organi consultationis, Consultores addere volunt aliam causam ob quam parochus amoveri possint, scilicet quando ipse graviter negligit suum officium paroeciale. De sententia aliquorum Consultorum caveri tamen debet ut in casu non deveniatur ad remotionis proceduram, nisi praecedant monitiones. Consultores, communion consilio, ita redigunt formulam circa talem causam: „gravis neglectus vel violatio officiorum paroecialium quae post monitionem persistat”.

⁸⁸ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia*, 263.

nakazane. Zaś w przypadku ich naruszenia proboszcz podejmuje działania, od których zobowiązany jest się powstrzymać. Czyny te powinny być, według żądań prawodawcy, ciężkie, ale ich kwalifikacji trzeba dokonać biorąc pod uwagę konkretne sytuacje⁸⁹. Prawodawca w tym miejscu nie wymienia obowiązków parafialnych, o które mu chodzi. Zostały one określone w innych miejscach Kodeksu. Najważniejsze obowiązki proboszcza związane z posługą nauczania, uświęcania i pasterzowania precyzują kan. 519; 528-530; 532-535. Trzeba będzie brać pod uwagę także obowiązki występujące w prawie partykularnym, jak i te, o których mówi tradycja i zwyczaj parafii⁹⁰. Do administracyjnego usunięcia proboszcza na podstawie tej przyczyny wymagane jest wcześniejsze upomnienie, co wyraźnie zostało podkreślone przez konsultorów⁹¹. Gdy upomnienie nie przyniesie żadnego skutku, można rozpocząć procedurę usuwania proboszcza⁹². Z treści kan. 1741 n. 4 nie wynika, kto ma dokonać upomnienia proboszcza i czy ma ono mieć jakąś określoną formę prawną. Wydaje się, że niekoniecznie sam biskup diecezjalny musi upomnieć proboszcza zaniedbującego lub naruszającego obowiązki parafialne. Konsultorzy wyraźnie pominęli wyszczególnienie go jako autora upomnienia⁹³. Co się tyczy formy upomnienia Pieronek uważa, że powinno to być upomnienie kanoniczne, a więc dokonane w obecności notariusza. Z drugiej strony wyraźnie daje do zrozumienia, że gdyby zostało ono pominięte, nie spowodowałoby to nieważności usunięcia proboszcza z urzędu. Zdaniem Pieronka wynika to stąd, że kan. 1741 n. 4 nakładając obowiązek upomnienia, nie czyni tego w formie imperatywnej. Nadto kanon ten nie przewiduje sankcji nieważności usunięcia proboszcza z urzędu w razie pominięcia upomnienia⁹⁴. Dubrowsky

⁸⁹ Tamże, 263.

⁹⁰ S. DUBROWSKY, *De procedura in parochis amovendis vel transferendis*, 2171. Tytułem przykładu sam wymienia następujące zaniedbania: proboszcz nie chce udzielić sakramentów świętych osobom dobrze przygotowanym (nie wystarczy jeden przypadek), nie prowadzi ksiąg parafialnych, nie chce wydać świadectwa chrztu osobom uprawnionym, jeśli prosząc nie zgodnie z prawem.

⁹¹ „Communications” 11 (1979), 289.

⁹² COCCOPALMERIO (*De Paroecia*, 264) zauważa, że wyrażenie *quae post monitionem persistat* odnosi się jedynie do słowa *violatio*, gdyż przyimek *quae* jest rodzaju żeńskiego. Patrząc na to jednak logicznie powinno się odnosić także do słowa *neglectus*. Wobec tego wyrażenie kodeksowe, aby było jednoznaczne powinno brzmieć: *qui post monitionem persistant*.

⁹³ „Communications” 11 (1979), 288.

⁹⁴ T. PIERONEK, *Administracyjne usunięcie lub przeniesienie proboszcza*, 31-32.

uważa, że upomnienie musi być udzielone na piśmie, w którym należy podać konkretne zaniechanie lub naruszenie obowiązku przez proboszcza. Jego zdaniem jedynie z poważnej przyczyny mogłoby ono być udzielone po myśli kan. 55, czyli w obecności notariusza lub dwóch świadków. Nie wypowiada się na temat wpływu braku upomnienia na ważność usunięcia proboszcza z urzędu⁹⁵. Najmniej wymogów pod adresem upomnienia formułuje Coccopalmerio, który uważa, że powinno ono być udzielone w sposób przyjęty w danej diecezji, byleby ten sposób był określony. Upomnienia powinien udzielić którykolwiek z Ordynariuszy w formie ojcowskiego przypomnienia⁹⁶.

Poważne naruszenie lub zaniechanie obowiązków parafialnych może podlegać także pod prawo karne. Konsekwencją tego może być pozbawienie urzędu bądź inne kary⁹⁷. Nie przeszkadza to jednak, aby usunąć proboszcza z urzędu na drodze administracyjnej, bo inne są motywy i cele takiego postępowania⁹⁸.

Ostatnią przyczyną wskazaną przez kodeks jest złe zarządzanie dobrami doczesnymi, z wielką szkodą Kościoła, ilekroć na zarządzenie złu brak innego środka⁹⁹. Przyczyna ta nie wnosi nic nowego w stosunku do norm zawartych w Kodeksie z 1917 roku¹⁰⁰. Każdy proboszcz, zarządzając dobrami doczesnymi, zobowiązany jest do przestrzegania norm zawartych w księdze V o dobrach doczesnych Kościoła Kodeksu Jana Pawła II. Szczególnie chodzi tu o dyspozycje zawarte w kan. 1273-1310. Zdaniem Dubrowskiego należałoby uwzględnić także kan. 958¹⁰¹. Nieprzestrzeganie tych norm powoduje na pewno złe zarządzanie majątkiem i to z winy proboszcza. Złe administrowanie może być spowodowane także niezdatnością lub beztroską szlachetnością proboszcza, za co nie ponosi on winy¹⁰². Kodeks pio-benedyktynski wyraźnie przewidywał taką sytuację, mówiąc o usunięciu „choćby poza tym proboszcz spełniał użytecznie duchowe obowiązki”¹⁰³. Może się zdarzyć,

⁹⁵ S. DUBROWSKY, *De procedura in parochis amovendis vel transferendis*, 2171.

⁹⁶ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia*, 263-264.

⁹⁷ KPK 1983, kan. 1380; 1381; 1384-1387; 1389; 1392-1396.

⁹⁸ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia*, 264-265.

⁹⁹ KPK 1983, kan. 1741, n. 5: „*mała rerum temporalium administrativo cum gravi Ecclesiae damno, quotiens huic malo aliud remedium afferrī nequeat*”.

¹⁰⁰ KPK 1917, kan. 2147, n. 5.

¹⁰¹ S. DUBROWSKY, *De procedura in parochis amovendis vel transferendis*, 2172.

¹⁰² F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia*, 256.

¹⁰³ KPK 1917, kan. 2147 § 2, n. 5. Sytuację taką przewidywał także Dekret *Maxima cura*, który w kan. 1, n. 7 postanawiał: „[...] et alinde parochus spirituale ministerium

że proboszcz powierzy zarząd dóbr innym osobom i złe administrowanie będzie skutkiem działania tych osób. W takim przypadku proboszcz będzie odpowiedzialny za wybór tych osób. Złe zarządzanie może rodzić się i z innych przyczyn aniżeli te, które ujęte są przez prawodawcę, np. proboszcz nie dokonał rozliczenia z parafianami, a taki istniał zwyczaj¹⁰⁴, nigdy nie prosi swoich parafian o ofiary, a parafia nie ma innych źródeł utrzymania. Wskutek takiej postawy proboszcza nie będą mogły być podjęte niezbędne działania, takie jak odnowienie nieruchomości czy podjęcie dzieł dobroczynnych¹⁰⁵.

W każdym przypadku konsekwencją złego zarządu powinna być wielka szkoda Kościoła. Oceny wielkości szkody należy dokonywać uwzględniając okoliczności przypadku. W przekonaniu Krzemienieckiego nie ma potrzeby czekać aż szkoda stanie się faktem dokonany. Według niego, sądząc po duchu i celu ustawy wystarczy, aby była moralna pewność, iż takowa szkoda może się zdarzyć. Jego zdaniem już taki stopień pewności uprawnia kompetentną władzę kościelną do działania¹⁰⁶.

Zanim przystąpi się do usunięcia proboszcza, trzeba stwierdzić, że nie można zaradzić tej sytuacji za pomocą innego środka. Takich środków może być wiele. W Kodeksie pio-benedyktyńskim jako główny środek podawano nominację administratora parafialnego¹⁰⁷. Obecnie można zarząd dobrami doczesnymi przekazać innej kompetentnej osobie, za odpowiednim wynagrodzeniem, bądź też radzie ekonomicznej, która powinna istnieć w każdej parafii¹⁰⁸. Romita wskazuje na możliwość przekazania tego zarządu diakonowi, który w początkach Kościoła do tego był przeznaczony¹⁰⁹.

Na tej przyczynie Kodeks kończy katalog powodów uprawniających do usunięcia proboszcza na drodze administracyjnej. Nie jest to jednak

---

utiliter exercent⁷.

¹⁰⁴ S. DUBROWSKY, *De procedura in parochis amovendis vel transferendis*, 2172.

¹⁰⁵ F. COCCOPALMERIO, *De Paroecia*, 266.

¹⁰⁶ J. KRZEMIENIECKI, *Procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, kan. 2142-2194, 117.

¹⁰⁷ KPK 1917, kan. 2147 § 2, n. 5. Taki sam środek zaradzający złemu zarządowi podawał Dekret *Maxima cura*. Por. MC, kan. 1, n. 7.

¹⁰⁸ KPK 1983, kan. 537: „In unaquaque paroecia habeatur consillum a rebus oeconomicis, quod praeterquam iure universali, regitur normis ab Episcopo dioecesano latis et in quo christifideles, secundum easdem normas selectis. parocho in administratione bonorum paroeciae auditorio sint, firmo praescripto can. 532”.

¹⁰⁹ F. ROMITA, *De parochorum amotione post Concilium Vaticanum II*, w: *Studi diritto canonico*, ed. M. Magliocchetti, t. 3, Roma 1979, 983.

catalog wyczerpujący. Takie przekonanie można nabyć, śledząc sposób podawania przyczyn umożliwiających usunięcie proboszcza w prawodawstwie przed Kodeksem Jana Pawła II. W dekrete Piusa X „Maxima cura”, pierwszym dokumencie określającym procedurę usunięcia proboszcza, prawodawca wymienia dziewięć przyczyn. Z tekstu wynika, że tylko te przyczyny pozwalają na usunięcie proboszcza¹¹⁰. Natomiast już w Kodeksie z 1917 roku prawodawca mówi, że przyczyny „sunt praesertim quae sequuntur”. Użycie słowa „praesertim” otwiera możliwość uwzględnia także innych przyczyn, aniżeli tylko te wymienione w Kodeksie¹¹¹. Najwyraźniej możliwość ta została ukazana przez prawodawcę w Motu proprio „Ecclesiae Sanctae”, gdzie mówi się wprost, iż biskup może usunąć proboszcza także z powodu innej przyczyny przez mego uznanej¹¹². Przekonanie, że katalog przeszkód podanych przez Kodeks z 1983 roku nie jest wyczerpujący, znajduje swoje uzasadnienie także w przebiegu dyskusji konsultorów nad treścią dzisiejszego kan. 1741, która odbyła się 17 maja 1979 roku. Już wtedy bowiem zaproponowano uwzględnienie dwóch innych przyczyn: jakiegokolwiek naruszenia zasady dobra dusz i głoszenie nauki błędnej. Ostatecznie postanowiono nie uwzględniać tych przyczyn. Pierwszą odrzucono z tego względu, że jest zbyt słabo sprecyzowana i dawałaby możliwość do nadużyć. Druga natomiast podlega prawu karnemu¹¹³. Jeszcze przed zakończeniem prac nad Kodeksem Jana Pawła II Papieska Komisja Interpretacyjna w odpowiedzi z 7 lipca 1978 roku uznała za taką przyczynę niedyspozycyjność służbową proboszcza, który nie złożył rezygnacji po ukończeniu siedemdziesiątego piątego roku życia¹¹⁴. Według Pawluka przyczyną taką może stanowić niepotrzebne zaangażowanie się proboszcza w działalność pozaduszpasterską lub rażący brak kultury¹¹⁵.

¹¹⁰ MC, kan. 1: „Causae ob quas parochus administrativo modo amoveri potest hae sunt”

¹¹¹ KPK 1917, kan. 2147 § 2.

¹¹² PAULUS VI, ES I, 20 § 1: „Episcopus potest, quemlibet parochum, a paroecia legitime amovere, quandocumque eius ministerium, etiam citra gravem ipsius culpam. noxium aut saltem inefficax reddatur ob aliquam ex causis in iure recensitis, aut aliam iudicio eiusdem Episcopi”.

¹¹³ „Communicationes” 11 (1979), 288.

¹¹⁴ PONTIFICIA COMMISSIO DECRETIS CONCILII VATICANI II INTERPRETADIS, *Responsum ad propositum dubium*, AAS 70 (1978), 534.

¹¹⁵ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Doczesne dobra Kościoła, Sankcje w Kościele, Procesy*, 397.

Zakończenie

Niniejszy artykuł stanowił próbę bliższego ukazania przyczyn administracyjnego usunięcia proboszcza. Analiza uregulowań prawnych dotyczących tej kwestii, zawartych w Kodeksie Jana Pawła II, prowadzi do następujących wniosków. Obecny Kodeks bazuje generalnie na prawodawstwie pio-benedyktyńskim, szczególnie na zawartej tam procedurze usuwania proboszczów usuwalnych, polecanej przez Motu proprio Pawła VI „Ecclesiae Sanctae” do stosowania w fazie przejściowej między Soborem Watykańskim II a ukazaniem się Kodeksu Jana Pawła II. W kwestii przyczyn pozwalających na usunięcie proboszcza należy zauważyć, że spośród nich zniknęły przyczyny niemożliwe do udowodnienia na forum zewnętrznym. Położono większy nacisk na zabezpieczenie wspólnoty kościelnej przed jej rozbiciem. W kan. 1740-1742 KPK 1983 roku, dotyczących usunięcia proboszcza, istnieją kwestie wątpliwe bądź też nierozwiązane. Do tej kategorii należą takie problemy jak: brak wyraźnej kwalifikacji przyczyn pozwalających na usunięcie proboszcza z urzędu; brak sprecyzowania, co należy rozumieć pod wyrażeniami „stała” i „które szybko nie ustaną”, określającymi czas trwania przyczyn wymienionych w kan. 1741, n. 2 i 3; w jakiej formie i kto ma udzielić upomnienia proboszczowi, który zaniedbuje bądź narusza obowiązki parafialne. W niniejszym artykule ukazano próby rozwiązania tych wątpliwości we współczesnej literaturze kanonistycznej. Zagadnienia te zaprezentowano na tle dyskusji nad powyższymi kwestiami w czasie prac nad redakcją obecnego Kodeksu, a także w kontekście rozwiązań zawartych w Kodeksie pio-benedyktyńskim.

The Reasons of Administrative Removal of Parish Priest according to Code of Canon Law from 1983 Summary

The Second Vatican Council, adjusting pastoral work of Church to new conditions, finished with beneficial system. Parish stopped to be an office with particular incomes and it became the form of serving the faithful. The consequence of this Council attitude was the abolition of

division into removable and irremovable parish priests. Meanwhile the Fathers of the Council willing to facilitate diocesan bishops fulfilling the needs of the faithful, started auditing the procedures of moving and removal the parish priests.

After the Second Vatican Council Paul The Sixth published *Motu proprio „Ecclesiae Sanctae”*, where he placed the regulations to the matters accepted by the Council. A definitive stage was the solution of the matter concerning removal parish priests established by John Paul The Second in Code of Canon Law from 1983.

The public legislator, among the regulations concerning the removal of parish priests, placed on the first position the matter of reasons of using this administrative procedure towards a parish priest. First in Cann. 1740, the church legislator gives two main rules, which are the bases of removal parish priest from his post. According to the public legislator will, the procedure of removal parish priest has to be activated if the ministry of parish priest is harmful or at least ineffective.

In order to picturesque these two main motives, which obligate diocesan bishop to begin this administrative procedure and facilitate the understanding, the church legislator in the next Canon presents the causes of harmful and ineffective ministry of parish priest. There are the following causes presented in Canon 1741:

- a manner of acting which brings grave detriment or disturbance to ecclesiastical communion;
- ineptitude or a permanent infirmity of mind or body which renders the pastor unable to fulfill his functions usefully;
- loss of a good reputation among upright and responsible parishioners or an aversion to the pastor which it appears will not cease in a brief time;
- grave neglect or violation of parochial duties which persists after a warning;
- poor administration of temporal affairs with grave damage to the Church whenever another remedy to this harm cannot be found.

It should be always taken under consideration that in this Canon the causes of removal parish priest were mentioned only as an example, not as a closed list. The legislator was conscious of the fact that more various causes can occur which make the ministry of parish priest harmful or ineffective.

Słowa kluczowe: proboszcz, urząd kościelny, parafia, usunięcie, powody, dobro duchowe wiernych, szkodliwość posługi, nieskuteczność posługi.

Keywords: Parish priest, ecclesiastical office, parish, removal, reasons, spiritual god of the faithful, harmfulness of ministry, ineffectiveness of ministry.

Bibliografia

1. Źródła

- Codex Iuris Canonici Joannis Pauli Papae promulgatus*, AAS 75 (1983), 1-317.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontifici Maximi digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, AAS 9 (1917), 3-321.
- Concilium Vaticanum II, *Decretum de pastorali apostolorum de munere in Ecclesia „Christus Dominus”*, AAS 58 (1966), 673-696, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 236-258.
- Dekret Kongregacji Konsystorialnej *Maxima cura* z 20. VIII. 1910, AAS 2 (1910), 636-648.
- Dyrektorium Kongregacji do Spraw Duchowieństwa „Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów z 31.1.1994*, Città del Vaticano 1994.
- List apostolski Jana Pawła II „Dominicae Cenae” z 24. II. 1980*, w: *Listy pasterskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1997, 367-401.
- List apostolski Jana Pawła II „Vicesimus quintus annus” z 2. XII. 1988*, w: *Listy pasterskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1997, 421-443.
- Motu proprio Pawła VI „Ecclesiae Sanctae” z 6. VIII. 1966*, AAS 58 (1966), 757-787.
- Pontificia Commissio Decretis Concilii Vaticani II Interpretandis, AAS 63 (1971), 329-330.
- Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Recognoscendo, *Coetus Studiorum „De Processibus”*, „Communicationes” 11 (1979), 286-295, „Communicationes” 16 (1984), 90.
- Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium Episcoporum Dicasterium Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum*, Liberia Editrice Vaticana 1980.
- Pontificia Commissio Decretis Concilii Vaticani II Interpretandis, *Responsum ad propositum dubium*, AAS 70 (1978), 534.
- Schemat „De modo procedendi pro tutela iurium seu de processibus” z 1976 r.*, „Communicationes” 11 (1979), 286-295.
- Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002.

2. Opracowania

- Bączkiewicz K., *Prawo Kanoniczne*, t. 3, Opole 1958.
- Chiappetta L., *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. 2, Napoli 1988.
- Coccopalmerio F., *De parochis*, „Periodica” 78 (1989), 55-112.
- Coccopalmerio F., *De Paroecia*, Roma 1991.
- D’Ostilio P. – Federico F., *De procedura in parochis amovendis vel transferendis*, w: *Commento al Codice di diritto canonico*, ed. P.V. Pinto, Roma 1985, 1000-1008.
- Dubrowsky S., *De procedura in parochis amovendis vel transferendis*, w: *Comentario exegetico al código de derecho canonico*, ed. A. Marzoa – I. Miras – R. Rodriguez-Ocaña, t. IV/2, Pamplona 1996, 2165-2189.
- Krukowski J., *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985.
- Krukowski J., *Prawo administracyjne w Kościele*, Warszawa 2011.
- Krukowski J., *Sprawiedliwość administracyjna w Kościele*, Lublin 1979.
- Krzemieniecki J., *Procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, kan. 2142-2194, Kraków 1925.
- Lauro A., *I procedimenti speciali nel diritto canonico*, Città del Vaticano 1992.
- Ludovicus P. – Famfani I., *De iure parochorum ad normam Codicis Iuris Canonici*, Rovigo 1954.
- Mogavero D., *Il parroco e i sacerdoti collaboratori*, w: *La parrocchia e le sue strutture*, ed. A. Longhitano, Bologna 1987, 140-143.
- Morgante M., *Le parrocchia nel Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, Milano 1995.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Doczesne dobra Kościoła, Sankcje w Kościele, Procesy*, t. 4, Olsztyn 1990.
- Pieronek T., *Administracyjne usunięcie lub przeniesienie proboszcza*, „Prawo Kanoniczne” 32 (1989) 1-2, 27-43.
- Romita F., *De parochorum amontione post Concilium Vaticanum II*, w: *Studi di diritto canonico*, ed. M. Magliocchetti, t. 3, Roma 1979, 967-994.
- Romita F., *De parochorum amontione, translatione et renuntatione iuxta Vaticanum II*, „Monitor Ecclesiasticus” 94 (1968), 430-450.
- Sztafrowski E., *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, t. 4, Warszawa 1986.
- Sztafrowski E., *Pozycja proboszcza w prawie kodeksowym*, „Prawo Kanoniczne” 35 (1992) 1-2, 35-69.
- Sztafrowski E., *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, t. 1, Warszawa 1976.
- Urso P., *La struttura interna delle Chiese particolari*, w: *Il diritto nel mistero della Chiesa. Il popolo di Dio*, t. 2, Roma 1990, 489-492.